

ІНТЕГРУВАННЯ СУМІЖНИХ МОВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН – ОДНА З НЕОБХІДНИХ УМОВ СВІДОМОГО СПРИЙМАННЯ

Автор статті доводить доцільність використання інтеграції курсу сучасної української літературної мови з суміжними мовознавчими дисциплінами: історією мови та історичною граматикою, - яка сприятиме свідомому оволодінню мовними нормами, шляхом встановлення причинно-наслідкових зв'язків під час самостійних досліджень-відкриттів.

Здавалося б, мова – річ проста, та це загадковий феномен людини. Мова – це інформаційний простір, який формувався тисячоліттями, а кожне слово – носій інформації. Досягнувши певного віку, дитина не відчуває особливих труднощів у оволодінні мовою на комунікативному рівні, та мова у плані пізнання механізмів, закономірностей функціонування і розвитку, осягнення підвалин мовного існування людини належить до одного з найскладніших об'єктів наукового пізнання. Вивченням природної людської мови займаються не лише мовознавство та суміжні з ним дисципліни. Будь-який учений, письменник та й просто мисляча людина обов'язково задумується над живою субстанцією, якою є мова.

Учення про норми як узвичаєні способи вимовляти й записувати слова відповідно до об'єктивних законів мови становить теоретичну базу культури мови. Знання орфоепічних, орфографічних, лексичних, граматичних і стилістичних норм забезпечують оволодіння культурою мови. Орієнтація суспільства на розвиток людини зумовила нові вимоги до вивчення навчальних дисциплін. Робота викладача повинна бути спрямована на формування національно-мовної особистості, яка володіє вміннями та навичками вільно користуватися всіма засобами української мови, постійно виявляє увагу до культури власного мовлення. Навчальне заняття має будуватися за системою інтерактивної моделі, де побутує дослідження, пошук, логічне структурування і така психологічна атмосфера між викладачем та студентом, що сприяє інтересу до навчання, викликає готовність до сприймання. Основне завдання викладача – добирати засоби для реалізації студентом внутрішньої свободи вчитися і виявляти ініціативу в цьому процесі. Позбутися практичного білінгвізму, що призвів до мовної інтерференції, та усвідомити своєрідності української мови допоможе занурення в історію розвитку мови. Саме інтегрування курсу мови з суміжними мовознавчими дисциплінами: з історією української мови, історичною граматикою, – спроможне викликати інтерес студентів до мовознавства, сформувати уявлення про мову як динамічну систему, що базується на певних історичних закономірностях, сприятиме свідомому оволодінню літературними нормами, шляхом встановлення причинно – наслідкових зв'язків під час самостійних досліджень – відкриттів. Таке поєднання дасть можливість створити лабораторію пошуку, залучити всіх студентів до розв'язання проблемних питань. Даючи поняття про орфографію, необхідно познайомити студентів із процесом становлення українського правопису. Це попередить ряд запитань, які виникають щодо правопису слів іншомовного походження, вживання букви г та ін.

Український правопис, як правопис слов'янський, веде початок від глибокої давнини. Давні слов'янські племена, з яких походить український народ, знали письмо від найдавнішого часу. Кияни, будучи в центрі східно-слов'янського державного життя, вміли писати вже в IX ст., про що свідчить переклад Євангелії та Псалтиря з грецької на мову "руську" як засвідчив у 860 чи 861 рр. св. Костянтин Філософ. Що це було за руське письмо, наука точно ще не встановила, але певним є те, що письмо таке було. 988 року відбулося офіційне хрещення киян і було прийнято богослужбові книжки з Болгарії, запроваджено й болгарський правопис, який упорядкували брати Костянтин і Мефодій. Запозичений із Болгарії правопис міцно запанував і тримався, звичайно, зі змінами аж до нового часу. Частина давніх звуків з часом зовсім відмінилася, а між тим їхні букви ще лишалися на письмі, наприклад, юс великий, юс малий, ъ, ѣ, и, с (зіло). Життя вимагало правописної реформи, що й зробив митрополит Тирновський Євфимій в Болгарії в другій половині XIV ст. Під кінець XIV ст. цей Євфимій правопис прийшов і в Україну. Штучно пристосований до українського письменства, новий правопис заглушував рідні ознаки. Наприклад, цей правопис наказав писати ѣ замість ѣ в кінці слова, вживав такі форми, як *твоа, святаа*, вживав юс великий замість ѣ, я, о, ставив знак наголосу на початку й в кінці слова. Та у львівському "Адельфотесі" 1591 року знаходимо нову букву – г, яка панувала в тодішньому новогрецькому письмі. Перші українські більш організовані канцелярії з'явилися за Литовсько-Руської держави ще з XIV ст.; канцелярською мовою того часу стала мова північноукраїнська, зі своїми характерними ознаками: е замість h, я, що збігалися з ознаками й білоруськими. З мови канцелярської ці ознаки перейшли до правопису книжкового й міцно трималися аж до кінця XVII ст. Упорядником нового правопису в Україні того часу став учений Мелетій Смотрицький (1578 – 1633), автор "Граматики Славенския правильное Синтагма", яка протягом 150 років була головним джерелом граматичного знання для всього слов'янського світу. Звичайно, правопис Смотрицького так само не відповідав потребам живого мовлення, а тому він не звільнив української мови від давнього правопису, хоча остаточно закріпив букву г. Правописна система мала надію на пристосування до живої мови, але в березні 1708 року за наказом царя Петра I замінено стародавню кирилицю на нову гражданку, а кирилицю дозволено вживати тільки для церковних видань. Це був дуже дошкульний удар для розвитку українського правопису, бо він силою спинив процес пристосування правопису до живої української мови. Жива українська мова знахо-

дила собі ще деякий притулок у виданнях Києво-Печерської друкарні, де культивувався тоді й український правопис. Але Петро I 5 жовтня 1720 року видав відомий наказ для українських друкарень: "А внонь книг никаких, кроме церковных прежних изданий, не печатать". 1798 року з'явилася "Енеїда" Котляревського. Українська жива мова, нарешті, остаточно стала мовою літературною. На порядок дня ставала справа й нового правопису, але батько нової української літератури І. Котляревський не став і батьком нового правопису. Котляревський писав тим самим правописом, яким писали в Україні в кінці XVII – XVIII ст., продовжуючи старі традиції, але вже захмарені громадянкою Петра I. Він звук [и], що утворився з давніх ы та и передавав трьома буквами и, ы, і (*мыло, високій*), звук [і] – буквою и (*стиль, жинка*) та ѣ (*сно*), звук [е] – буквою э (*поэть*). Проте "Енеїда" спричинила питання про окремий український правопис. Батьком нового правопису став Олександр Павловський, автор першої української граматики "Грамматика малороссийского наречия", що вийшла в 1818 році. Павловський звернув увагу на багатство української мови на звук і, став на захист фонетичного принципу правопису, що сприяло зближенню письма та усного мовлення. Він першим почав передавати той звук, що походить з давніх о, е, ѣ, через і, наприклад: *ніть, стіль, сім'я*; буквосполучення дж і дз позначав відповідними українськими африкатами (*джыкунь*), букву ѣ вживав замість сучасної букви є (*твоѣ*), український и передавав через ы (*лысть*), ь вживав для роздільної вимови губного та я (*мясо*). Павловський і запровадив до української графіки букву і. Проти фонетичного принципу правопису О. Павловського став великий знавець мови М. Максимович, який не хотів поривати зі старим етимологічним правописом. На його думку, правопис повинен, "крім історичної своєї стихії, виражати собою більш або менш етимологічні закони і властивості нашої мови". А компромісом стала його система – над давніми е та о, що перейшли на і, ставив дашка чи "французьку кровельку", як говорив сам Максимович: *втккали, жалфбно*; те саме, але непослідовно, завів він і для "м'якого" і, наприклад: *идоить, синой*. Ці "дашки" (кутик вістря догори) над к, ф, ы, власне, не придумав сам Максимович – подібне було вже і в XVIII ст. у рукописах до Максимовича, – часом бувало, що над ь та ц ставили по дві крапки, коли їх треба було вимовляти як наше і. Максимовичеві дашки появились тільки з випадку, а не з наукових вимог, так стверджував сам автор. В історії розвитку українського правопису велику роль відіграла "Русалка Дністровая", збірник 1837 р., випущений у Будапешті членами "руської трійці" – Шашкевич, Головацький і Вагилевич. Правопис цього збірника порвав зі старовиною, і автори його першими вжили такий правопис, який де в чому паує в українській мові й тепер, застосувавши девіз: "Пиши, як чуеш, а читай, як видиш". Вони викинули ь, ы, що вже з найдавнішого часу втратив у нас своє звукове значення; замінили ы на и; давні е та о, як і Павловський, передавали через і: *віз, сокіл, стил*; церковне є запровадили до громадянки: *маєш, волосє*; вперше вжито ѣо, ѣо, як і в сучасному правописі: *ройом, зьобали*. Після виходу в 1856 році праці "Записки о Южной Руси" популяризатором нового правопису є П. Куліш, який остаточно стає прихильником правопису фонетичного. Але треба зауважити, що в порівнянні з тим, що було до Куліша, він не вніс до правопису нічого нового, а лише зібрав і широко впроваджував те найкраще з правопису, що було вже до нього. Закріпив уживання і та и в сучасному їм значенні (*мати, сіно*) та занадто фонетизував дієслівні форми (*клопочецьця*). У 1873 році вийшов I том "Записок Юго-Западного отдела Российского географического общества", співробітниками якого були В. Антонович, М. Драгоманов, П. Житецький, М. Лисенко, П. Чубинський. Вони узагальнили цілком сучасний фонетичний правопис. У цьому виданні вперше бачимо вживання ї в нашому значенні: *мої, їсти*. Від цього часу вживання ї стає послідовним. Але український правопис не знав спокійного розвитку. Українські вчені, яких очолював П. Чубинський, об'єдналися навколо відділу "Географического Общества" і працювали над вивченням життя нашого народу. Ця праця дуже налякала тодішній уряд. І, як результат, з'явився наказ 18 травня 1876 року, який на довгі роки призупинив розвиток українського правопису. Ось з нього та частина, що стосується правопису: "Государь Император 18 минуваго мая Всемилостивейше повелеть соизволил: 2. Печатаніе й изданіе в Имперіи оригинальных произведеній и переводов на том же (малороссійском) наречіи воспретить, за исключением лишь: а) исторических документов й памятников; б) произведений изящной словесности. Но с тем, чтобы при печатаніи исторических памятников, безусловно, удерживалось правописаніе подлинников, в произведениях же изящной словесности не било допускаемо никаких отступлений от общепринятаго русскаго правописанія"... В українських виданнях з урядового примусу запанувала т. зв. "єрижка" чи правопис "єрижний" (від назви букв ь – єр, ѣор, та ы – єри). Та були спроби й корінної зміни українського правопису. Один з більших недоліків нашого правопису є те, що ми вживаємо окремі поодинокі знаки для так званих йотованих голосних, що складаються з двох звуків, – замість писати *ја, је, јі, ју* пишемо *я, є, ї, ю*, а це приносить чимало непорозумінь. М. Драгоманов у своїх женецьких виданнях 1877 року писав уже по-новому, намагаючись кожен звук передати окремою буквою, а саме: 1) за прикладом болгар та сербів Драгоманов завів букву *ј* і писав - *моју, даје, стојить*, 2) м'якість приголосного позначати через ь: *земля, льуде*; 3) замість *й* писав *ј*: *кајдани*; 4) замість паєрика вживав теж *ј*: *објава, мјасо*; 5) замість щ вживав, як було в давнину: *шчо, шче*.

1886 року вийшов відомий "Малорусско – німецький словар" Євгена Желехівського, який сильно вплинув на становлення фонетичного правопису в Галичині. Новиною цього правопису було послідовне вживання ї не тільки на початку складу замість йі, але й після приголосного на місці давніх ѣ та е, наприклад: *сніг, сіно, діло – діл, ніс – несу, але ніс – носа, діл – долу*. У 90-х роках XIX ст. фонетика перемогла етимологію. В урядовім запровадженні фонетичного правопису в Галичині дуже багато попрацювали Ст. Смаль-Стоцький та Ф. Гартнер, що в 1893 році видали працю "Руска грамматика". Нового було зовсім мало, але важливе було те, що цей правопис здобув урядове затвердження. Під час першої революції в Росії, з 17 жовтня 1905 року впали правописні заборони в Україні і постала українська преса. Відразу ж запанував фонетичний правопис, що виробився тут ще до 1876 року. Запанував той правопис, який обстоював знаний письменник Борис Грінченко. А 1908 - 1909

рр. вийшов відомий "Словарь української мови", за його редагуванням. В Україні до 1917 року не було рідної школи, а тому не було й тієї найголовнішої причини, що найбільш змушує до певної кодифікації правопису для щоденних потреб. І з часу заведення української школи в 1917 р. розпочинається унормування українського правопису. Весною 1919 року була скликана Правописна комісія з найвидатніших українських учених і педагогів. І. Огієнко подав на розгляд свої "Правила українського правописання". Це вже була перша наукова система нашого правопису. 17 січня 1919 р. міністр народної освіти Іван Огієнко ухвалив складений правописний кодекс для обов'язкового вжитку в усій Україні, і він вийшов у світ під назвою "Головніші правила українського правопису". 20 лютого 1920 року Всеукраїнська Академія наук знову переглянула ці "Правила" й ухвалила їх до загального вжитку з деякими доповненнями. Так з'явився перший авторитетний правописний кодекс в Україні, т. зв. академічний правопис. Перша система українського правопису 1918 - 1921 років робилася наспіх, бо життя вимагало її. Була вона коротка й не до кінця розроблена. Тому Академія наук та Народний комісаріат освіти незабаром узялися знову за цю працю. Скласти правопис доручили мовознавцям: А. Кримському, В. Ганцову й О. Синявському. У цій харківській Правописній комісії найбільше суперечок було щодо вимови слів іншомовного походження, особливо за західноукраїнської, що різко розходиться з вимовою східноукраїнською. Комісія, проти постанови Академії наук, пішла на поступки, й багато західноукраїнського з вимови іншомовних слів таки прийняла. Але ця харківська Правописна конференція 1929 р. переступила своє завдання: їй доручено було покласти в основу своєї праці академічний правопис, а конференція в багатьох правилах, а головне в правописі слів іншомовного походження, відступила від нього; наприклад, конференція прийняла – як компроміс для Галичини – тяжкі й плутані правила писання г і г та л і ль, тоді як Академія наук постановила була писати тільки г і л. І правопис знову вернувся до Академії наук. Школа чекати не могла, і О. Ізюмов від імені вчительства 1931р. випустив свого правописного словника, що базувався на східноукраїнській традиційній вимові й першій системі Академії наук. Таким чином, в Україні, фактично, постало два правописи: урядовий і вчительський, що різнилися правописом слів іншомовного походження. Академія наук змужена була латати харківську постанову, і аж 1933 року в нових своїх правилах викинула харківські постанови про г та ль і повернулася до попередньої своєї постанови – у словах іншомовного походження писати г і л. На початку 1942 року уряд в Україні доручив Академії наук поновити свою роботу над упорядкуванням українського правопису. Цього часу академія була вже евакуйована до Уфи, й очолив роботу над доопрацюванням проекту відомий український мовознавець Л.А. Булаховський. 1946 року вийшов друком цей "Український правопис" у накладі мільйона примірників. Академія наук, укладаючи новий правопис, постановила "без поважних підстав не відходити від того, що вже усталилось, отже, в основному не примушувати культурну масу країни перевчатися". Тому він мало чим різниться від правопису попереднього, й нікому перевчатися не доводиться. Важлива була й друга засада праці академії: "Зберегти народні засади правопису його близькість до вимови широких мас", а також "орієнтуватись у всьому важливому, що становить специфіку мови, саме на цю специфіку (фонетика, морфологія), як вона відбилася і відбивається в мові найкращих письменників". Ці головні засади нового правопису відбилися найбільше на правописі слів іншомовного походження – правила наказують писати так, як традиційно й писалось в Україні: без г в словах іншомовного походження, без частого м'якшення л і т. ін. У правописних правилах 1929 року правила писання г – г та л – ль займали цілі сторінки, а зрозуміти легко не могла й людина з освітою. Тепер же ці правила займають усього кілька рядків: "Л у словах іншомовного походження передається непом'якшеним або пом'якшеним л, – залежно від того, як узвичаєне те чи інше слово в українській мові", отже: новела, клас, план, але автомобіль, пілюля, Золя й т. ін. Іще простіше правило про Г: "g і h звичайно передаються буквою г", наприклад: грунт, герцог, Гете, Гюго і т. ін. Академія постановила: "передаються", цебто пишуться, але промовчала про вимову їх, а тому можна написане вимовляти, хто вміє: Гете, Гюго й т. ін. Варто зауважити, що вилучення букви г з нашого правопису, як то було й за царату, йде проти нашої багатовікової традиції, а також і проти "вимови широких мас" (пор. гекати, галаган, гедзь, герготати, гуля й т. ін.) та "мови найкращих письменників". Це поспішна "евакуаційна" ухвала, яких у новому правописі є чимало.

Правопис 1946 року з невеликими змінами й доповненнями було перевидано в 1960 році. Питання про чергове видання "Українського правопису" постало як вимога часу в 1990 році. Було створено Орфографічну комісію, до складу якої ввійшли відомі вчені-мовознавці. Робоча група керувалася такими правилами: 1) не змінювати традицій української графіки, але відновити порядок розташування літер в абетці; 2) не ускладнювати принципи написання українських слів новими правилами і винятками, а навпаки, намагатися зменшувати їх кількість за рахунок уніфікації однотипних явищ; 3) по можливості, спростити правопис складних слів, критично поставитися до правописних моментів, які не впливають із мовної структури; 4) докладніше опрацювати правила щодо написання слів іншомовного походження. 3 вересня 1991 року Орфографічна комісія підтримала постанову I Міжнародного конгресу українців про потребу вироблення єдиного правопису для всіх українців [4]. Вже існує Проект найновішої редакції Українського правопису (К., 1999). Його прийняття – питання часу.

Зацікавивши студентів таким історичним екскурсом, варто долучити їх до дослідницької роботи за темами "Коли з'явилася крапка над і", "Історія літери г", "Російський та український алфавіти у діахронічному аспекті". Історична довідка доречна при осмисленні чергувань, які є найхарактернішою фонетичною рисою, що вирізняє українську мову від інших слов'янських. Чергування [О], [Е] з [І] відбувається як при словозміні, так і при словотворенні. Така зміна зумовлена занепадом зредукованих Ъ (ер) і Ь (ерь), які існували в мові протягом X-XI ст. Саме вони у давній мові сприяли дії закону відкритого складу, за якою всі склади були відкритими, наприклад: *сы-нь, дь-нь*. У слабкій позиції (перед складом з голосним повного творення, що позначалися

буквами а, о, у, ы, е, и: *правда, б'чела*; у кінці слова: *сынъ, пальць*; перед складом із зредукованим голосним у сильній позиції: *жъньць*) зредуковані не звучали, а в сильній – (у наголошеній позиції: *дъчи,чьсти*; перед складом із зредукованим голосним у слабкій позиції: *жърьць*; у сполученнях *ър, ъл, ѳр, ѳл* між приголосними: *търгъ, жьлтъ*) Ъ вимовлявся як короткий [O], а Ь – як короткий [E]. У ХІІ ст. перестав діяти закон відкритого складу, який спричиняє занепад Ъ і Ь у слабкій позиції, що передали свою силу голосному в попередньому складі, подовжуючи його, а в сильній позиції зредуковані перетворилися в голосні повного творення. Прояснення сильних Ъ, Ь в О, Е і занепад слабких редукованих у тих же морфемах призвело до виникнення чергування [O], [E] з нулем звука: *замъкъ – замка (замок - замка); жъньць – жъньця (жнець - женця)*. Унаслідок занепаду редукованих якісно й кількісно змінилася структура складу: складів у слові стало менше, з'явилися нові закриті склади: *сто-ль - стол, во-ль - вол*. Давні короткі звуки [O], [E] в нових закритих складах перетворилися шляхом дифтонгізації на [I]: *стіл, віл, ніч*, (у поліських говірках зберігаються такі дифтонги та фонетично утворені з них монофтонги: *вул, кунь, вуол, вуил, вуіл*). Отже, чергування [O], [E] з [I] є результатом збереження етимологічних [O], [E] у відкритих складах. У багатьох словах української мови в закритому складі зустрічається такий звук [I], який не чергується з [O], [E], коли попадає у відкритий склад: *дід – діда, сінце – сіно*. Такий звук [I] походить не з [O] чи [E], а з давнього голосного переднього ряду h (ятъ) [2]. У монографії "Життя слова" В. Русанівський і С. Єрмоленко обґрунтовують, чому сучасна літературна мова визнала в родовому відмінку лише форму *корів*. Слова з повноголосими -*оро-, -ере-, -оло-* (*борона, очерет, колода* і т. ін.) не завжди змінюють у закритому складі [o] на [i]: *борона - борін, але ворона - ворон*. Лексеми з постійним наголосом здебільшого зберігають у цій формі [o]: *долоня – долоні - долонь, сорока - сороки - сорок*. У слові *корова* наголос також незмінний, але всупереч цій закономірності більшість говорів має в цьому відмінку тільки форму *корів*, тому вона й стала літературною. У мовній сфері відбувається своєрідна дифузія – взаємопроникнення. Цікавим би стало дослідження орфографічних норм, що стосуються правопису літери є в прізвищах типу Белінський, літери е в словах типу серпень, яке б провели студенти, обґрунтувавши його на основі історичної довідки.

Використання елементів історичної граматики не лише дає змогу показати механізм чергувань, а й сприяє свідомому засвоєнню норм. Так, спираючись на знання студентів про зміни приголосних у потоці мовлення, можна пояснити процес подовження. В українській мові подовжені приголосні розвинулися в результаті асиміляції [j] до попереднього м'якого приголосного. Перед [j] вимовлявся зредукований голосний [E] (Ь (єрь) у сильній позиції) : *[знаньє]*. Після занепаду зредукованого у слабкій позиції [н] і [j] опинилися поряд, між ними відбулася прогресивна асиміляція: [н'] уподібнив наступний звук [j], у результаті виникла форма *знанне*. Пізніше за аналогією до іменників середнього роду типу *лоша* кінцевий голосний [E] змінився на [A], наприклад: *знання, життя*. Тверді приголосні [j] не асимілювали, тому подовження в таких випадках не відбулося: *здоров'я, подвір'я* [1; 3]. Якщо перед м'яким приголосним є ще інший приголосний, то подовження не відбувається, хоч цей приголосний і асимілював звук [j]. Подовження приголосних властиве лише в позиції між голосними, а тому в інших випадках відбувається стягнення, або втрата приголосним подовженої вимови й зміна його на звук звичайної довготи: *[вхсть'ju]*, орфографічно *вхстю, вхстью-- [вхст'ju] - [в'іс'т'т'у] - [в'іс'т'у]*, орфографічно *вістю* [5].

Цікавим на закріплення буде завдання на логіко-вибіркове мислення.

Визначити винятки із правил та обґрунтувати власні твердження на основі фонетики: *розкішишу, тінню, жовчю, радістю, сумішишу, попада, зняріддя, щастя, кутя, гілля*.

Заняття, на якому розглядається вживання апострофа, варто розпочати з порушення проблемних питань. Чому виникла потреба у вживанні в українській мові апострофа? Яке його призначення, основна функція? Як відомо, давній носовий звук [E] на східнослов'янському ґрунті змінився на [A]. Це спричинило ствердіння попереднього губного приголосного і зумовило появу вставного [й] після [б], [п], [в], [м], [ф], які раніше пом'якшувалися звуком [e]: *[n'еть],[n'a'm'], [njam']*. Так виникла тверда роздільна вимова губного приголосного й нового [A], яка в українській графіці передається апострофом: *п'ять, б'ють*.

Наступним проблемним питанням, яке потребуватиме історичного коментаря, є пояснення розбіжності використання апострофа після губних. Чому в слові [с'імја] губний [м] твердий, а в слові [с'v'ато] відбулася контактна регресивна асиміляція за м'якістю? Після переходу [E] в [A] у слові *свято* губний [в] не ствердів, бо цьому не сприяв попередній пом'якшений [с'], а тому не з'явилася тверда роздільна вимова, що й спричинило відсутність апострофа: *духмянний, мавпячий, святковий*. Коли ж перед [б], [п], [в], [м] стояв кореневий [р], то зміна відбулася, оскільки [р] в українській мові рано ствердів і не заважав ствердінню губного. Тому в словах *верб'я, верф'ю* роздільна вимова на письмі позначається апострофом. Якщо перед [б], [п], [в], [м] стояв префіксальний приголосний, уподібнення за м'якістю теж не було, бо між приголосним префікса й губним стояв зредукований голосний Ъ (єр), вимова була тверда роздільна, тому вживання апострофа є закономірним (*зв'язати*) [1; 2]. Без занурення в історію не обійтися також при вивченні морфології. Воно буде доречним при визначенні розрядів числівників. Як відомо, більшість простих кількісних числівників витворилися внаслідок різних звукових змін. Наприклад, *шість* походить із давньої *шесть* (після занепаду зредукованого Ъ (єрь) у кінці слова на місці давнього е в новому закритому складі з'являється і); числівник *вісім* утворений з *осмь, сім* – із *седмь* (спочатку відбулося спрощення давньої групи приголосних бдм на м, потім ствердіння губного після занепаду зредукованого Ъ (єрь) у кінці слова й зміна е на і в закритому складі). Сучасні складні назви чисел другого десятка від одинадцяти до дев'ятнадцяти утворилися від давніх складених форм *одинь* на *десять* й означали "один, два і т.д. на десяткові". Числівники *півтора, півтори* утворені зі слова *поль* (половина) й форми родового відмінка однини порядкового числівника *в'торь*: *поль в'тора* (чол. рід), *поль в'торы* (жін. рід).

Зменшити ймовірність помилок при визначенні кореневих морфів, які виникли шляхом чергування приголосних, дослідження мовленнєвого матеріалу з подальшою історичною довідкою. Адже більшість фонетичних змін є, по суті, фонетико-морфологічними або фонетико-словотворчими. Наприклад, під час виділення значущих частин у словах типу *мовлю, земля, роблю* необхідно мати на увазі, що групи приголосних "губний +[л]" виникли внаслідок чергувань [б] - [бл], [в] - [вл], [м] - [мл], [п], - [пл], [ф] - [фл], які характерні й для сучасної української літературної мови. Буквосполучення бл, пл, мл, вл, фл утворилися шляхом перетворення [й] у позиції після губного на [л], який виконував роль вставного (епентетичного) звука, наприклад: *zetja - земля*. Аналізуючи дієслова зі сполученнями звуків [бл], [вл], [пл], [мл], [фл], студенти нерідко називають *л* суфіксом минулого часу. Пояснюючи чергування звуків у дієсловах, слід наголосити, що сполучення губного з [л] – це частини кореневої морфеми, оскільки чергування відбувається в дієслівних коренях [5; 3].

Сприймання світу і його осмислення залежить від інтелектуального розвитку людини. Інтегрування мови з суміжними мовознавчими курсами під час вивчення фонетики, морфеміки, словотвору, морфології дає змогу створити інтерактивну модель навчального процесу, викликати інтерес у студентів, допомогти їм краще зрозуміти структуру, характер функціонування української мови, її найголовніші ознаки та самобутність. Крім того, це сприятиме збагаченню та активізації словникового запасу, розвитку усного й писемного мовлення, логічного мислення, свідомому засвоєнню норм, підвищенню культури мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Сучасна українська літературна мова / За ред. Білодіда І.К. – К., 1969.
2. Волохов О.Т., Чемерисов М.Т., Чернов Є.І. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища школа, 1976.
3. Доленко М.Т., Пацюк І.І., Кашук А.Г. Сучасна українська мова. - К.: Вища школа, 1987.
4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища школа, 1972.
5. Огієнко І. Історія української літературної мови. – К.: Либідь, 1995.
6. Сучасна українська літературна мова. За ред. Плющ М.Я. – К.: Вища школа, 1994.
7. Український правопис. 4-те видання, виправлене й доповнене. – К.: Наукова думка, 1994.

Матеріал надійшов до редакції 20. 02. 2005 р.

Беседовская И.В. Интеграция смежных языковедческих дисциплин – одно из необходимых условий сознательного восприятия.

В статье автор доказывает целесообразность использования интеграции курса современного украинского литературного языка со смежными языковедческими дисциплинами: историей языка и исторической грамматикой, - способствующей сознательному овладению языковыми нормами, путем установления причинно-следственных связей в ходе самостоятельных исследований – открытий.

Besedovska I.V. The Integration of Adjoining Linguistic Disciplines as One of the Necessary Conditions for Conscious Perception.

The author of the present article proves the appropriateness of integration of the Modern Ukrainian Literary Language Course and adjoining linguistic disciplines: the History of Language and Historical Grammar. This integration will promote the conscious acquisition of the language standards by forming causative and consequential connections while doing independent research.